

Конкилев – индустриалец, Чилов – индустриалец, Христо Стоянов – кулак, Муравиев – кулак и др.⁴²⁷

Само за три години, от 1951 г. до 1953 г., са арестувани 1019 души, обвинени като шпиони на чужди разузнавания⁴²⁸. Шпиономанията в страната е описана сполучливо от Константин Костов:

„Затворът гъмжи от шпиони, заловени с картечници и бомби, с демонични планове за събаряне на властта. Някои са се запознали с веществените си доказателства чак на процеса. Невъоръжени шпиони са посещавали коктейлите на западни легации. Стопански шпиони, системно издавали на неведоми западни центри цената на спанака и марулите у нас. Протестантски шпиони, католически шпиони, холандски шпиони... Шпиони въобще, на които им е неясно и безразлично, какви и чии шпиони са били. Шпиони, чиято подмолна дейност се е заключавала в това да завършат образованието си на Запад. По шпиони на глава от населението навярно нашата държава в ония години е била на едно от първите места... Мнозина от новите ми познайници си мислят, че властта боледува от шпиономания. Писмо с чужда марка ѝ стигаше, за да щракне безлезиците на получателя му. Но има и такива, които се съмняват в маниакалността на управниците. Считат, че това е по-скоро начин за саморазправа с част от интелигенцията. Разправа добре организирана, съзнателна и безпощадна.“⁴²⁹

11.1. Обезглавяване на българската военна индустрия

През 1948 г. комунистическият режим организира и набързо провежда съдебен процес⁴³⁰, чрез който на практика обезглавява ръководството на

⁴²⁷ АКРДОПБГДСРСБНА, ф. 1, оп. 2, а.е. 238, отчетен доклад за агентурно-оперативната работа по линия на ДС при поделение 0789-МВР, с. Белене, Свищовско, за периода 15 ноември 1956 г. – 1 септември 1957 г.

⁴²⁸ Шпиони на САЩ – 121 души; Англия – 124; Франция – 80; Югославия – 422; Турция – 76; Гърция – 102; Ватикана – 52; Италия – 9, и др. – В: АКРДОПБГДСРСБНА, ф. 66, оп. 1, а.е. 39, протокол „Б“ № 5 от 21 ноември 1953 г. Решение на Политбюро относно работата на органите на МВР.

⁴²⁹ Костов, Константин. Затворник К-89, с. 38.

⁴³⁰ Поръчковият политически процес от 1948 г. срещу ръководството на българската военна промишленост и ръководителите на най-голямото индустриално предприятие по това време, Военната фабрика в Казанлък, е малко известен на широката общественост и подробните факти за него се разкриват за първи път в настоящата книга.

българската военна индустрия от края на Втората световна война и отваря широко вратата за навлизане на съветски специалисти в този стратегически сектор. По делото са повдигнати обвинения за вредителство, саботаж и предателство⁴³¹ и са постановени изключително тежки присъди. Фрапиращото в случая е, че главният подсъдим е генерал Димитър Томов – човекът, който пуска превратаджиите на 9 септември 1944 г. в сградата на Министерството на войната и те го завземат без съпротива и без нито един изстрел благодарение именно на него⁴³². Приет в редовете на БРП(к) веднага след Деветосептемврийския преврат, той ръководи военните доставки и продоволствието за българската войска при участието ѝ в заключителната фаза на Втората световна война и отговаря за военната промишленост. Три години по-късно е арестуван заедно с високопоставени инженери от Военната фабрика в Казанлък и става една от първите жертви на чистката на „врага с партиен билет“ преди случая с Трайчо Костов⁴³³.

Биографиите на подсъдимите по това дело дават по-ясна представа какви хора са изправени да отговарят пред политическото правосъдие на военния съд.

Димитър Георгиев Томов (1908, с. Лясково, Асеновградско) завършва Трета софийска гимназия, по-късно и Артилерийския отдел в ШЗО като един от първенците по успех. Завършва Военното училище (1933) като подпоручик артилерист, втори по успех от випуска. Служи в 4-ти артилерийски полк като взводен командир, командир на батарея и на специална батарея за подготовка на телефонисти, наблюдатели, мерачи и др. През 1938 г. е преместен във Военното училище, първоначално в учебната ба-

⁴³¹ Главният подсъдим ген. Димитър Томов, началник на отдел „Военна промишленост“ при МНО, е обвинен и в корупция и злоупотреба с власт.

⁴³² По време на преврата на 8 срещу 9 септември 1944 г. в сградата на Министерството на войната, където е имало най-доброто бомбоубежище, се е намирало почти цялото правителство начело с премиера Константин Муравиев, както и директорът на полицията. По спомени на ген. Петър Вранчев, който в нелегалната компартия държи връзка с военни от българската армия, денят за преврата е избран, когато капитан Димитър Томов е дежурен и е знаел паролата на караула, който не оказва въоръжена съпротива благодарение на действията на Томов.

⁴³³ Трайчо Костов (1897–1949) – член на Политбюро и секретар на ЦК на БКП, който в първите месеци след 9 септември 1944 г. прилага стриктно нарежданията, изпращани от Москва от Георги Димитров. На практика Костов е начело на партията в първите месеци на отечественофронтовска власт, когато без съд и присъди са избити хиляди хора, както и по време на провеждането на т.нар. „народен съд“. Заместник-председател на Министерския съвет в периода 1946–1949 г. Заема позиция, че не трябва да се споделят търговските тайни със СССР, което му донася гнева на Сталин. Трайчо Костов, който е сталинист, е обвинен през 1949 г. в антисъветска дейност, арестуван и осъден на смърт в показан политически процес. Заедно с него са разследвани и осъдени много партийни дейци и ръководители, а други са съдени в паралелни политически процеси.

тарей, а след това му е поверен един от юнкерските артилерийски взводове, които обучава до есента на 1939 г. Спечелва конкурс за следване по специалността артилерийско инженерство и в началото на 1940 г. заминава за Германия, където завършва Факултета по инженерство във Висшето техническо училище в Берлин. След завръщането си е назначен в техническото отделение на ОДП – началник на секция бойни припаси.

Участва в преврата на 9 септември 1944 г. и правителството на ОФ го произвежда в чин генерал на 11 септември 1944 г. За кратко е началник на кабинета на военния министър Дамян Велчев⁴³⁴, а след това е назначен за началник на отдел „Доставки и продоволствия“⁴³⁵ (ОДП) към МНО⁴³⁶. Отделът включва – строежи, военни фабрики и две снабдителни отделения (едното за общи доставки, а другото за снабдяване на специални материали, автоматични части, горива и др.). Той има общата задача да снабдява и поддържа войската с всички необходими материални средства. През февруари 1947 г. поделенията на ОДП влизат в Тила на войската, а от управление „Военни фабрики“ се създава отдел „Военна промишленост“, към който се придават и самолетните фабрики. Генерал Димитър Томов е назначен за началник на отдела, който ръководи до уволнението му през януари 1948 г.

Полковник Цонко Ангелов Цонков (1898, София) завършва Военно училище (1918) и заминава на фронта като кандидат-офицер в щаба на артилерията на 2-ра дивизия при Добро поле. При отстъплението частта му остава с войските, държани като заложници. Връща се в България през пролетта на 1919 г. Служи в 16-и и 6-и артилерийски полк в Сливен до 1920 г. През 1927 г. печели конкурс за следване на инженерство в Италия. Заминава в Торино, откъдето се завръща като инженер-химик и е назначен във Военната фабрика в Казанлък (1935) – началник на секция артилерийски запалки (по негов проект се открива нова работилница за пренареждане на над 1,5 млн. стари снаряди). След това е началник на пиротехническият отдел, по-късно началник на техническия отдел. Началник на фабриката от 1946 г. до арестуването му през 1948 г.

Полковник Иван Илиев Стефанов е машинен инженер. Завършва Военното училище и служи във 2-ри артилерийски полк с командировка в ШЗО (1922–1928). През 1927 г. успешно полага конкурсен изпит за

⁴³⁴ Дамян Велчев (1883–1954) е офицер, една от важните фигури във Военния съюз и участник в три държавни преврата, министър на войната (1944–1946) в правителството на Отечествения фронт с министър-председател Кимон Георгиев.

⁴³⁵ В по-късни документи на МВР–ДС отделът е посочван като „Доставки и поддържане“.

⁴³⁶ До 1947 г. то е Министерство на войната.

следване в Торино, където завършва Артилерийска техническа академия и машинно инженерство. Стажува в техническото отделение на Военното министерство, след което е началник на артилерийското отделение във Военната фабрика в Казанлък до 1944 г. По-късно е началник на техническото отделение в ОДП на Военното министерство и до уволнението му на 18 февруари 1948 г. е началник на инженерно-свързочната фабрика. Председател на комисия през 1942 г., която бракува доставените от Германия брегови батареи и спира плащането на 140 млн. лв. за тях.

След 9 септември 1944 г. е председател на смесена съветско-българска комисия за оценка на германските военни трофеи и по негова мотивировка съветското командване намалява исканата сума с 52 млн. лв. По негов проект се подновяват и модернизират от 1941 г. в Държавната военна фабрика в Казанлък българските 7,5 см полски оръдия и 10,5 см оръдия и гаубици, от което на държавата са спестени 220 млн. лв. С дейността си предпазва свързочната фабрика от загуби за около 200 млн. лв.

Симеон Рангелов Цветков (1896, с. Калугер, днес с. Гранитово, Белоградчишко) завършва Военното училище и през 1917 г. е произведен като офицерски кандидат и е изпратен на фронта в 6-и артилерийски полк. След войната служи в 16-и артилерийски полк, Видински укрепен пункт и Тутракански укрепен пункт до 1924 г., когато е преведен на служба в артилерийската инспекция в Министерството на войната до 1927 г. Спечелва конкурс за следване на машинно инженерство в Торино. Завършва и двугодишен курс по конструкция на оръдия и бойни припаси и балистика, организирани от италианското министерство на войната. След завръщането си в България е назначен за началник на патронната секция – производство на манлихерови патрони до септември 1938 г. След това е преподавател във Военното училище по „артилерия“ до 1940 г.; началник на техническата служба в Министерството на войната до 30 март 1944 г., след което до 1 май 1946 г. е началник на Военната фабрика в Казанлък. Началник на военните фабрики до април 1947 г. Последната му ръководна длъжност е зам.-началник на артилерията, отговарящ за артилерийското снабдяване. На този пост остава до 20 февруари 1948 г., когато е уволнен.

Подполковник Михаил Георгиев Касъров (1906, Шумен), инженер-химик. Печели конкурс и завършва Висшето инженерно училище по химия в Берлин и специализира по експлозиви и барут, върху което пише докторски труд. От 1939 г. работи във Военната фабрика в Казанлък като помощник-началник на барутния отдел до 1944 г., когато е назначен за на-

чалник. Въвежда рационализации в производството на нитроцелулоза. В барутния отдел работи до края на 1945 г., когато е назначен за помощник-началник на техническия отдел във фабриката. От 1946 г. завежда техническия отдел до 10 февруари 1948 г., когато е уволнен.

Подполковник Стоян Койчев Желев и подполковник Георги Атанасов Колев⁴³⁷ са инженер-химици в Държавната военна фабрика в Казанлък. Георги Колев е началник на химическата лаборатория.

В периода 1945–1947 г. в Държавната военна фабрика в Казанлък настъпват големи сътресения и промени и са допуснати три независими една от друга производствени грешки. Много хора от ръководния персонал до „Девети“ са уволнени, а общият контрол на производството за дълго се разстройва. Например началникът на техническия отдел във фабриката до 9 септември 1944 г. полковник Кирил Станчев е задържан и предаден на „народния съд“⁴³⁸.

Първият проблем е свързан с производството на специална спирачна течност за оръдията в българската артилерия. До 1944 г. тя е доставяна от Германия, но когато България ѝ обявява война, доставките са прекратени. Генерал Томов изпраща началника на Държавната военна фабрика – Казанлък в СССР, за да проучи въпроса за евентуални доставки оттам. От Москва обаче не дават необходимата яснота и започва производство на „зелената течност“ по спецификацията на рецепта, получена преди години от Германия. През 1946 г. се получават сигнали, че на някои места новата течност силно се сгъстява и това води до намаляване на отката на оръдията, до ръждясване на връщачите и спирачите и оттам до повреждането им. Назначена е комисия да установи причините за проблема. Извършен е и опит със зареждане на две оръдия с различна течност, които са консервирани за известен период. Потърсено е мнението на учени от Софийския университет. Започват да постъпват още сигнали за проблеми с новата течност и в края на 1947 г. се установява, че причината за сгъстяването е в поставянето като съставка на калиев бихромат вместо хром-калий.

Вторият производствен проблем е със зареждането на 667 заградни морски мини, поръчани от Морските войски в началото на 1945 г., които поради затруднения в доставките са пълнени с трофеен тротил, примесен с амониева селитра. Тази смес е трябвало да бъде покрита с определен материал, за да не се получава съприкосновение с въздуха и металните части,

⁴³⁷ За Георги Колев и Стоян Желев липсват по-подробни биографични бележки в архивните материали по делото.

⁴³⁸ АКРДОПБГДСРСБНА, ф. II сл. д., а.е. 3610, т. 1, л. 76, показания на полк. Цонко Ангелов Цонков, началник на Държавната военна фабрика (1945–1948), без дата.

тъй като амониевата селитра лесно се овлажнява и би могла да направи мините негодни. Дадени са указания мините да се съхраняват на сухо и да не се нарушава херметизацията им. През декември 1945 г. Морските войски установяват, че зарядът на 106 мини е протекъл, връщат ги и искат те да бъдат напълнени с чист тротил. По случая генерал Томов назначава комисия, образувано е дознание, чиято цел е да установи виновните. В крайна сметка мините са презаредени.

Третият случай се отнася до производството на димки, поръчани в края на 1946 г. от инженерните войски. Във Военната фабрика в Казанлък дотогава не е организирано такова производство. През май 1947 г. са изработени 20 000 броя, 12 000 от тях са изпратени в поделението, а 8000 са останали на съхранение в складовете на фабриката. На 2 срещу 3 май 1947 г. димките се самозапалват. Експертна комисия установява, че производството е започнало без сериозно проучване на технологичния процес и самозапалването е настъпило поради разхерметизиране на кутиите. Въпреки препоръките производството продължава, като се употребява стар цинк и не се прибавя машинно масло. Произвеждат се общо 80 000 димки. На 3 септември 1947 г. складираните димни кутии отново се самозапалват и изгарят. Назначената комисия установява, че отново не е спазена препоръката за херметизацията и самозапалването е предизвикано в резултат на високата влажност от падналите по това време дъждове.

В началото на 1948 г. общо седем инженери и химици са уволнени, а военното контраразузнаване⁴³⁹ (ВКР) започва арести, начело с началника на отдел „Военна промишленост“ към МНО ген. Димитър Томов. Арестите са съгласувани с министъра на народната отбрана Георги Дамянов⁴⁴⁰, който докладва случая в Политбюро на БКП.

Цялото разследване е водено под формата на дознание от оперативни работници на бившия Разузнавателен отдел при МНО под ръководството на Кирил Игнатов⁴⁴¹. Разпитът на генерал Томов е проведен лично от Слав-

⁴³⁹ По това време ВКР не е в структурата на Държавна сигурност, която в случая няма участие.

⁴⁴⁰ Георги Дамянов (1892–1958) е офицер, който завършва Военната академия на СССР (1929), генерал-лейтенант, член на Политбюро на БКП от 1945 г. до смъртта си. Функционер на Коминтерна, той прекарва много години в Съветския съюз. Министър на народната отбрана в периода 1946–1950 г. Председател на Президиума на Народното събрание (1950–1958).

⁴⁴¹ Кирил Игнатов (1913–1994) е функционер на БКП, политкомисар в партизанска бригада „Г. Димитров“, през втората половина на 40-те години е назначен за началник на военното контраразузнаване и разузнаване към МНО. В периода 1951–1952 г. самият той попада под ударите на Държавна сигурност по съмнения, че е трайчостовист. Член е на ЦК на БКП (1966–1990), министър на народното здраве (1962–1971), председател на БЧК (1969–1991).

чо Трънски⁴⁴² – по това време началник на Първа дивизия. Дознанието събира 22 тома материали, но всички разпити на обвиняемите са водени анонимно и без дата на провеждането им. То е предадено от военния министър на военната прокуратура, която го внася в Софийския военен областен съд⁴⁴³. В обвинителния акт е посочено:

„Когато народът и войската ни изграждаха здравите устои на социализма в нашата страна, ръководни лица от отдел „Доставки и продоволствие“ при МНО и подчинените на този отдел военни фабрики, изоставили пътя на честта и вярното служене на народа, обърнали поглед към международната реакция, се отдали на вредителство, корупция, битово разложение.

Здраво свързани с реакционните и предателски елементи в нашата страна, те останаха чужди на историческото дело на ОФ. Нещо повече – пълни със злоба и ненавист към народната власт, те искаха да възпрепятстват по някакъв начин прогресивното и демократично развитие на страната ни. Като прицелна точка в това направление те избират народната войска – най-здравата опора на народа в пътя му към национална независимост и социализъм.“⁴⁴⁴

Генерал Димитър Томов признава неудачите, но отхвърля обвиненията, че това е организирано вредителство и саботаж. В обвинителната си пледоария пред съда прокурорът по делото подполковник Григор Григоров заявява, че се касае:

„за едно вредителство от голям мащаб, което е целяло подкопаване на боевата мощ на нашата войска... В лицето на тези офицери

⁴⁴² Славчо Савов с псевдоним Трънски (1914–1999) е комунистически функционер с чин генерал-полковник, командир на партизански отряд в Трънския край. Завършва съветската военна академия „Фрунзе“ (1945–1947). Командир е на Трета армия (1949–1951). В периода 1951–1952 г. е арестуван, измъчван и разследван като поддръжник на Трайчо Костов и изключен от БКП. Реабилитиран е през 1954 г. и назначен за началник на Военна академия „Г. С. Раковски“. Той е дългогодишен зам.-министър на отбраната и народен представител от БКП (1962–1990).

⁴⁴³ Съдебният процес трае от 14 до 26 юни 1948 г. и се провежда при закрити врати. Председател на съдебният състав е генерал Димитър Димов, началник-кадри на МНО, и членове подполковник Иван Вакарелски, впоследствие професор, и майор Никола Таков, с участието на военния прокурор подполковник Григор Григоров.

⁴⁴⁴ АКРДОПБГДСРСБНА, ф. II съд., а.е. 1701, л. 2–4, обвинителен акт, преписка вх. № 2795/48 г., паркетно дело № 1050/48 г., Гр. Сегоров, подполковник – прокурор при Софийския областен военен съд.

*– нашите подсъдими – от старата армия, дълбоко просмукани от фашистката идеология, смъртно ненавиждащи новата народна власт, той (врагът) е намерил добри оръдия за своята цел... Забележете, другари съдии, те всичките са офицери от старата фашистка армия*⁴⁴⁵.

С присъда от 26 юни 1948 г. по наказателно дело № 1109/1948 г., потвърдена с Решение № 221 от август същата година на състав на Военната колегия на Върховния съд, офицерите са признати за виновни и получават следните присъди:

1. Бившият генерал Димитър Георгиев Томов – смърт чрез обесване и глоба в полза на държавата от 1 млн. лв., лишаване от военна чест и от права завинаги.

2. Бившият полковник Цонко Ангелов Цонов – смърт чрез обесване и глоба 1 млн. лв., лишаване от военна чест и от права завинаги.

3. Бившият подполковник Георги Атанасов Колев – смърт чрез обесване и глоба 1 млн. лв., лишаване от военна чест и от права завинаги.

4. Бившият полковник Иван Илиев Стефанов – доживотен строг тъмничен затвор, глоба 1 млн. лв., лишаване от военна чест и от права завинаги.

5. Бившият полковник Симеон Рангелов Цветков – доживотен строг тъмничен затвор, глоба 1 млн. лв., лишаване от военна чест и от права завинаги.

6. Бившият подполковник Стоян Койчев Желев – 10 години строг тъмничен затвор, глоба 100 хил. лв. и лишаване от права за 15 години.

7. Бившият подполковник Михаил Георгиев Касъров – 10 години строг тъмничен затвор, глоба 100 хил. лв., лишаване от права за 15 години⁴⁴⁶.

Подсъдимите са признати за виновни, че са нанесли щети на държавата за над 12,3 млн. лв. Преди изпълнението на смъртните присъди генерал Томов пише от Софийския централен затвор на министър-председателя Георги Димитров, като заявява:

„...Проводник на вражеско влияние, вътрешно или външно, под каквато и да е форма, не съм бил. Да предателствам по отношение на войската си, народа си, Отечествения фронт е мисъл, която и сега не

⁴⁴⁵ АКРДОПБГДСРБНА, ф. II съд., а.е. 1701, т. 13, л. 283–285, пледоария на прокурора подполковник Григор Григоров, 21 юни 1948 г.

⁴⁴⁶ АКРДОПБГДСРБНА, ф. II съд., а.е. 1701, л. 257–261, присъда № 929 на Софийския областен военен съд от 26 юни 1948 г.

може да се побере в главата ми. Заявявам, че до последния си дъх и удар на сърцето, независимо кога и при какви обстоятелства ще дойде той, по съвест и съзнание ще си остана отечественофронтовец.“⁴⁴⁷

Комунистическият лидер не се трогва. Смъртните присъди на Томов, Цонов и Колев са изпълнени на 25 август 1948 г.⁴⁴⁸ След произнасянето им за назидание пред съставите на всички войскове части на армията е прочетена заповед на министъра на народната отбрана Георги Дамянов, в която се посочва:

„След 9 септември 1944 група реакционно настроени офицери, начело с бившия министър на войната Дамян Велчев, заеха отговорни постове в нашата войска без да имат никакви заслуги за подготовката и извършването на антифашисткото въоръжено въстание на 9 септември 1944 г... Така от тези слуги на нашата и международната реакция бяха организирани конспирациите „Неутрален офицер“ и „Военен съюз“ и проведени редица предателски и саботажни актове с цел да се подкопае отбранителната мощ на родината ни. Към тази категория реакционни офицери принадлежат и бившият генерал Димитър Георгиев Томов – бивш началник на ОДП (Военна промишленост), бившите полковници Иван Илиев Стефанов, Симеон Рангелов Цветков, Цанко Ангелов Цонов и бившите подполковници – Георги Атанасов Колев, Стоян Койчев Желев и Михаил Георгиев Касъров, заемащи отговорни места в нашата военна промишленост... Поменатите по-горе офицери са извършили саботаж срещу нашата войска и предателство спрямо родината... Така изброените престъпления сочат на това, че навсякъде в нашата войска бдителността е на нужната висота. Всеки опит да се уврежда морално политическото единство и материалната мощ на нашата народна войска ще бъде наказван безпощадно“⁴⁴⁹.

Съдбата е по-благосклонна към останалите подсъдими. Стоян Желев изтърпява 8 години затвор, след което подава молба до Президиума на Народното събрание, откъдето с Указ № 225 от 9 юли 1956 г. е помилван

⁴⁴⁷ ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 530, л. 6., ръкописно писмо – просба на ген. Димитър Томов до Георги Димитров, 6 август 1948 г.

⁴⁴⁸ В друг документ на Общото събрание на наказателните колегии на Върховния съд от 1989 г. е посочено, че присъдите са изпълнени на 12 август.

⁴⁴⁹ АКРДОПБГДСРСБНА, ф. II сл.д., а.е. 3610, т. 1, л. 2, лично-поверителна заповед на министъра на народната отбрана (без номер и дата), август 1948 г.

с остатъка от една година и освободен. Михаил Касъров е работил в затвора и е изтърпял наказанието си през 1955 г., след което е освободен. Иван Стефанов и Симеон Цветков, които получават доживотни присъди, получават два пъти помилване по общия ред и на 1 януари 1957 г. са освободени от затвора. Всички те обаче не получават реабилитация⁴⁵⁰.

Историята обаче не свършва дотук. През 1970 г. съпругата, сестрата и братът на генерал Димитър Томов подават молба до ЦК на БКП за реабилитацията му. По случая е назначена проверка в МВР–ДС⁴⁵¹. Освен че „потвърждава“ „вредителско-престъпната“ дейност на офицерите, МВР–ДС представя и допълнителни сведения за генерал Димитър Томов, от които става ясно, че въпреки заслугите му за „превземането на Министерството на войната на 9 септември 1944 г.“, той определено не е бил смятан за човек, верен на БКП и ОФ властта. В документа от 1970 г. на Инспектора на МВР–ДС се посочва:

„Наред с престъпната дейност по отношение на зелената течност, морските мини и димките, пред съдебното дирене е установено, че след 9 септември 1944 г. Томов е провеждал антинародна линия в МНО. Използвал е служебното си положение на началник кабинет, за да спасява бивши фашистки офицери от народния съд. Така например Томов е укривал в сградата на МНО десетина дни търсеният от народния съд бивш капитан Борис Динов⁴⁵² с фашистко минало. След това е уредил изпращането му на фронта и по този начин го спасил от народния съд. Назначил е за техник в Софийската военна фабрика поручик Попов, уволнен за фашистката му дейност от Сопотската военна фабрика. Назначил е за свой адютант, осъденият от народния съд Еленски, околийски началник на полицията. Подобни са случаите с фашисткия полковник Тихчев⁴⁵³, уволнен от армията и прибран от Томов в ОДП, с полковник Шопов – уволнен от Гранични войски и с много други.“⁴⁵⁴

⁴⁵⁰ Пак там, л. 388, цит. секретно предложение на Секретариата на МВР от 16 април 1970 г., л. 391.

⁴⁵¹ Пак там, л. 383, „Секретно предложение относно: Проверката по молба на Стефка, Цветана, Емилия и Димитър Георгиеви Томови от София, утвърдено от министъра на вътрешните работи Ангел Солаков на 16 април 1970 г. и подписано от началник Секретариат на МВР – Никола Малинчев“.

⁴⁵² Борис Динов е на служба в Географския институт към Министерството на войната.

⁴⁵³ Става въпрос за Иларион Иванов Тихчев (р. 1897 г. в Русе), началник на самолетната фабрика в Ловеч преди 9 септември 1944 г. От архивните материали по делото срещу генерал Томов става ясно, че Тихчев е бил осъден на 15 години затвор.

⁴⁵⁴ АКРДОПБГДСРСБНА, ф. II сл. д., а.е. 3610, т. 1, л. 388, цит. секретно предложение на Секретариата на МВР от 16 април 1970 г.

През 1984 г. дъщерята на ген. Томов Емилия Томова подава нова молба за реабилитацията на баща си, този път до Централната контролно-ревизионна комисия (ЦКРК). Проверката е възложена на Главно следствено управление (ГСУ) на МВР–ДС. От неговото заключение се оказва, че след произнасяне на смъртната присъда са правени опити генерал Димитър Томов да бъде склонен да доноси срещу свои колеги – офицери от българската армия, неудобни на комунистическия режим:

„След осъждането му Томов е приведен в Централния затвор. Там с него се е срещнал военен прокурор Цветковски, който е провел разговор с осъдения на смърт като се е опитал да накара Томов да направи разкрития относно враждебните действия на някои от царските офицери, останали на служба в армията. Томов обещал, но до изпълнението на присъдата не е съобщил нищо ново.“⁴⁵⁵

ГСУ провежда разговор с Григоров, зам. главен прокурор на НРБ, в качеството му на военен прокурор през 1948 г. по процеса на Томов. Той заявява, че преди задържането на обвиняемите предварителните оперативни материали са обсъждани в МНО под ръководството на министър Георги Дамянов. Според Григоров дознанието и съдебният процес са проведени при спазване на закона.

Подобен разговор е проведен с проф. Вакарелски, който е в съдебния състав в качеството му на старши съдия при Софийския областен военен съд и е ръководил съдебните заседания. Той посочва, че Томов и останалите са направили самопризнания, но са отrekli да се действали умишлено. ГСУ предлага на дъщерята на Томов да се отговори, че независимо от заслугите му за 9 септември, той е осъден за доказана престъпна дейност.

В събраните по делото 22 тома документи има и такива, които много ясно показват, че още преди процеса през 1948 г. ген. Димитър Томов е чужд на БКП, макар да е станал неин член, и две години преди да бъде арестуван и съден като „вредител“, комунистическата партия е търсила начин да се разправи с него. Един от тези документи е писмо на секретаря на Работническа партия (комунисти) в Държавна военна фабрика – Сопот от 1 август 1946 г. до секретаря на Работническа партия (к) във Военно-инженерна свързочна фабрика – София, в което се казва:

⁴⁵⁵ Пак там, л. 399, секретна справка относно: Резултатите от проверката по изложението на Емилия Димитрова Томова от София на Главно следствено управление на МВР от 16 януари 1984 г., подписана от началника на ГСУ Костадин Коцалиев.

*„Другари, Моментът налага бдителност и сериозност, за да не остане нито един враг на народа във войската. Ето защо, ние ви молим, незабавно съберете сведения за генерал Томов, началник на ОДП. За целта да се търси бившия помощник командир на военните фабрики полк. Радев, който е лично изгонен от Томов. Цялата дейност на ген. Томов се свеждаше до там, да гони нашите другари и да покровителствува всички изгонени от разните фабрики и войскови части фашисти. Пак ви молим, побързайте със сведенията, за да се освободим от един народен враг, какъвто е генерал Томов.“*⁴⁴⁶

В един от документите на отделение „А“ (вътрешно-политическото разузнаване) на ДС е подчертано:

*„В миналото Томов се проявява като активен деветнадесетомаец, близък човек на бившия военен министър о.з. ген. Дамян Велчев. Покъсно става началник на ОДП при министерството. Като офицер се е очертавал като крепител на фашистката власт, а така също след 9-ти септември 1944 г. е развивал опозиционна дейност, като е разсипвал маса големи средства на държавата.. Давам мнение да му се отнеме софийското жителство и семейството му да бъде изселено от София.“*⁴⁴⁷

В края на 1987 г. сестрата на генерал Димитър Томов се обръща с нова молба⁴⁴⁸ до Контролната комисия при ЦК на БКП. Тя разкрива, че след арестуването му генерал Томов е подложен на мъчения, както и че други използвани от военното дознание свидетели⁴⁴⁹ са подложени на не-

⁴⁴⁶ АКРДОПБГДСРСБНА, ф. II, сл. д., а.е. 3610, т. 2, л. 10, писмо № 54 на секретаря на Работническа партия (комунисти) в Държавна военна фабрика – Сопот от 1 август 1946 г. до секретаря на Работническа партия (к) във Военно-инженерна свързочна фабрика София.

⁴⁴⁷ Пак там, л. 47–48, строго поверителен рапорт до другаря началник на отделение „А“, отдел I – МВР – Дирекция Държавна сигурност от Сава Манчев, началник на група 8 в отдел I на отделение „А“, 5 юни 1948 г.

⁴⁴⁸ Молбата е придружена от албум със снимки на ген. Димитър Томов със съветските представители в Съюзната контролна комисия, както и с видни генерали като Владимир Стойчев на различни събития, организирани от ОФ. Към молбата са приложени спомените на различни висши партийни фигури като Цола Драгойчева, както и видни генерали от БКП, сред които Петър Вранчев, Владимир Стойчев и Петър Илиев, които са писали за ролята на ген. Димитър Томов за свалянето на „монархо-фашисткото“ правителство в нощта на 8 срещу 9 септември 1944 г.

⁴⁴⁹ Един от хората, които са притискани по време на военното дознание, е началникът на Разузнавателния отдел към МНО ген. Петър Вранчев, от когото е искано да каже, че ген. Томов е югославски шпионин.

законни репресии, за да потвърдят изфабрикувани обвинения. И не на последно място, че генерал Томов е отказал да уволнява от военната промишленост стари кадри и е бил пречка за навлизането на съветски специалисти в тази област:

„Два пъти бях предупреждавана от нашия партийен секретар⁴⁶⁰ да кажа на брат ми да се пази. Наскоро беше уволнил от инженерната работилница политическия командир подп. Вакарелски⁴⁶¹. Предупреждавах брат ми да се пази от този човек, защото ще му създаде много неприятности. Вторият път му казах, че някои хора от Министерството са недоволни от неговата самостоятелност. Че трябва да уволнява от своя отдел старите специалисти, защото се очаква от Съветския съюз да пристигне голяма група от военни специалисти, с които да замени старите. И при двата разговора брат ми посрещна тези предупреждения с гняв.

Каза, че е уволнил политическия (Вакарелски), защото е интригант, разделил колектива на групички, които ще се избият помежду си. Що се отнася до военните специалисти – държи ги, защото това са хора, които години наред са създавали българско оръжие и не може да ги замени с обикновени офицери. Когато дойдат емигрантите, тогава ще прави подмяна на старите специалисти с нови, дошли от СССР. Някъде по средата на годината 1947 г. започнаха да го следят.

По време на следствието брат ми беше инквизиран най-жестоко, за да направи самопризнание, че е югославски агент и съзнателно е покривал саботажните действия на своите подчинени. Изтезваха десетки хора, за да свидетелстват, че брат ми е крадец, рушветчия, развратник, въобще всячески се мъчеха да убедят ЦК, че такъв морално паднал тип може да свърши всичко. Въпреки петмесечните изтезания следствието не можеше да се добере до факти, които да докажат връзка с чуждо разузнаване.

Следователите подвеждат ЦК и в него има предварително решение за смъртна присъда. Въпреки съпротивата на някои членове на ЦК. Съдиите послушно изпълняват решението на ЦК. Сред тях е Иван Вакарелски, който има пълна възможност за саморазправа с брат ми.

⁴⁶⁰ Сестрата на ген. Томов Цветана Томова работи в Политическия отдел на войската и в радиопредавателя „Родина“.

⁴⁶¹ Същият Иван Вакарелски е един от съдиите в съдебния състав на военния съд, осъдил генерал Томов на смърт.

Съд, на който присъстваха само съдии и подсъдимци, адвокати, парализирани от страх, свидетели, които след тежки изтезания са говорили само това, което се е искало от тях, може ли да бъде справедлив съд. ⁴⁶²

От изложението ѝ се разбира, че след изпълнението на смъртната присъда тялото на генерал Томов не е предадено на семейството и то не знае къде е погребан. Писмото ѝ завършва с думите:

„Не мога да напусна този свят и да остане да потъне в забрава едно от големите престъпления, извършени по време на „култа към личността“. Името на брат ми не може да бъде изтрито от историята на българския народ, но тя, историята няма да ни прости, че не сме очистили това име от обвинението в предателство. Моля за справедливост! Моля да ми се даде възможност да открия костите на брат ми и да ги погребам! Моля да ми се отговори! Не оставяйте и този път молбата ми без отговор! Не ме довеждайте до отчаяние. ⁴⁶³

Тя не знае, че още през 1962 г., когато е подала друга молба до Тодор Живков за реабилитацията му, отговорът е манипулиран. Сред архивните документи при разглеждането на случая в края на 80-те години е приложена и справка, изготвена от служители на Следствено управление – МВР по нейната молба, в която се казва:

„Въпреки щателната проверка в делото не се оказаха доказателства за вредителство. В обясненията на подсъдимите, както на предварителното следствие, така и при съдебното дирене, няма признания за вредителска дейност. Разпитаните по делото свидетели също не потвърждават обвинението за вредителство. Липсват и други каквито и да е било доказателства в подкрепа на това обвинение. ⁴⁶⁴

Случаят е проучен отново от работна група на ЦКРК на БКП. Тя се среща през октомври 1988 г. с прокурора по делото от 1948 г. Григор Григоров, който се е издигнал до зам. главен прокурор. Григоров признава,

⁴⁶² АКРДОПБГДСРБНА, ф. II съд., а.е. 1701, т. 24, л. 6–8, цит. молба на Цветана Томова от 10 октомври 1987 г.

⁴⁶³ Пак там, л. 9.

⁴⁶⁴ Пак там, т. 25 (без номерация на листовите), справка относно: Резултатът от прегледа на следствено дело № 3610 и съдебно дело № 1109, 26 януари 1963 г.

че военното дознание е упражнявало насилие върху свидетелите: „имаше един Ачков⁴⁶⁵, който му беше адютант (на ген. Томов), който го бяха пребили от бой, за да го накарат да говори и той разправя, как му водел жени, как му устройвал срещите... Делото се гледа при страшно напрежение“⁴⁶⁶. Григоров признава, че след Априлския пленум през 1956 г. е разговарял със съдията по делото Димитър Димов, който от своя страна също признава, че има нещо пресилено в случая.

Проверката на ЦКРК е изпратена на главния прокурор Васил Мръчков, който през март 1989 г. атакува присъдата срещу генерал Томов по всички пунктове пред Общото събрание на Върховния съд (ОСНК), като посочва в мотивите си, че наложеното смъртно наказание е несправедливо:

*„Всички последващи действия на подсъдимия Томов (по тези производствени инциденти) – съвещания, доклади и служебни писма са оценени (от съда) като маневри, разтакавания и стремеж да се прикрива вредителството. Изводите на Софийския военен съд са явно необосновани и в разрез със събраните по делото доказателства. Доказателства за предателско-саботажни действия от страна на ген. Томов липсват. Няма признания за вредителска дейност.“*⁴⁶⁷

Той отбелязва, че „водещи при определяне вида на наказанието са били обвиненията за предателство, които са оказали основно и решаващо значение да се определи на Томов явно несправедливо наказание“⁴⁶⁸. Главният прокурор предлага да се измени присъдата в частта „наказание смърт чрез обесване“, като вместо него да се определи наказание „лишаване от свобода за определен срок“. Интересно е, че въпреки необосноваността на присъдата от 1948 г. дори 41 години по-късно главният прокурор Васил Мръчков⁴⁶⁹, броени месеци преди режимът да се срути, не е имал свобода-

⁴⁶⁵ Адютантът на ген. Димитър Томов е майор Атанас Ачков.

⁴⁶⁶ АКРДОПБГДСРСБНА, ф. II съд, а.е. 1701, т. 25, л. 3, „Стенограма от проведена среща-разговор с Григор Григоров в присъствието на работна група, ръководена от др. Георги Минев, зам.-председател на ЦКРК на БКП, по повод разглеждане делото на Димитър Томов“, 12 октомври 1988 г.

⁴⁶⁷ Пак там, т. 23, л. 8, „Предложение на главния прокурор до Общото събрание на наказателните колегии на Върховния съд за преглед по реда на надзора на присъда № 929 от 26 юни 1948 г. по н.о.х.д. 1109/1948 г. на Софийския областен военен съд и решение № 221 от 5 август 1948 г. по наказателно дело 444/1948 на Върховния съд – военно отделение, 14 март 1989 г.

⁴⁶⁸ Пак там, л. 20.

⁴⁶⁹ Васил Мръчков е главен прокурор от септември 1987 г. до 12 декември 1989 г. Разкрит е като секретен сътрудник на Държавна сигурност, Първо главно управление на ДС, с

та да поиска съдебна реабилитация на генерал Томов, а само отмяна на смъртното му наказание.

С решение № 3 от 28 май 1984 г. Общото събрание на наказателните колегии на Върховния съд отменя смъртната присъда на генерал Томов и я заменя с доживотен затвор. ОСНК приема в обстоятелствите си мотиви на 15 страници, че „изводите на Софийския военен съд, особено по обвинението срещу ген. Томов, противоречат на събраните по делото доказателства“⁴⁷⁰. Той е оправдан по трите обвинения за предателство и саботаж и по 13 пункта от обвинението през 1948 г. за злоупотреби с власт и служебно положение. ОСНК отменя присъдите по обвинения за вредителство, за превишаване на власт във военно време, като го признава за невинен и го оправдава по тях.

По ирония полуреабилитацията на генерал Димитър Томов се случва половин година преди началото на края на тоталитарната комунистическа система, която, както се е научила от СССР, е безмилостна и неоправдано жестока дори към онези, които са ѝ помогнали да дойде на власт.

11.2. Изфабрикуваният процес от ДС срещу инженерите от „Завод – 11“ в Сопот

През 1952 г. комунистическият режим организира втори съдебен процес срещу инженери от военната промишленост, като този път разследването е дело на Държавна сигурност. По него са осъдени общо седем оръжейни специалисти от тогавашната Държавна военна фабрика⁴⁷¹ в Сопот⁴⁷², двама от които на смърт – последният началник на фабриката (1944–1948) полковник Крум Тодоров и главният инженер подполковник Ганчо Гигов. Единадесет години по-късно се оказва, че следствието на Държавна сигурност е манипулирало доказателствата по делото, укрило е от съда една част от тях и на практика е извършило престъпление про-

псевдоним „ЮРИСТА“ от 1973 г. при проверката на Комисията по досиетата на прокурорите, заемали ръководни длъжности след 10 ноември 1989 г., извършена през 2009 г.

⁴⁷⁰ АКРДОПБГДСРСБНА, ф. II съд., а.е. 1701, т. 23, л. 32, решение № 3 от 28 май 1989 г. на ОСНК на Върховния съд с председател Иван Палазов, зам.-председател ген. Милан Ангелов, председатели на отделения Милчо Теодосиев, Бочо Петров, Ташо Ташев.

⁴⁷¹ Държавната военна фабрика – Сопот е основана през 1936 г. като клон на Държавната военна фабрика в Казанлък. Официално е открита през 1940 г. и в нея се специализира производство на различни боеприпаси. През 1948 г. е известна като „Завод – 23“, през 1950 г. става „Завод – 11“, а впоследствие „Вазовски машиностроителни заводи“ (ВМЗ).

⁴⁷² По документите в делото гр. Сопот е споменаван като Вазовград, тъй като през 1950 г. е преименуван така – име, което носи до 1965 г.